занедбання мозаїк та нерозуміння їх художньої цінності чимало з них вже зникло. Останніми роками руйнування прискорилося через реконструкцію доріг у рамках програми «Велике будівництво» та воєнні дії. І ми тепер вже не зможемо скласти повний реєстр мозаїк на території України, зокрема Вінницької області. Усвідомлюючи подальшу їх долю, небайдужі українці ініціюють порятунок мозаїк і надання їм статусу пам'яток монументального мистецтва. Завдяки архівним документам – протоколам засідань Художніх рад художньо-виробничих майстерень / комбінатів – є можливість встановити авторство та рік створення мозаїк. Наразі вінницький матеріал надає можливість працювати з 351 зупинкою. Нині частина з них знищена, частина потребує реставрації або непрофесійним втручанням спотворено. Чимало з них є творами декоративно-монументального мистецтва, які репрезентують прояви національного в радянському мистецтві. І ці мозаїки є культурною спадщиною української нації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Вінницької області. Ф. Р-5698, оп. 1, спр. 104, 112, 118, 119, 124, 136, 142, 165, 177, 187, 200, 202, 205, 214, 225, 239, 258, 262, 280, 289, 294, 300.
2. Кароєва Т., Коляструк О. Мозаїки в оформленні автобусних зупинок радянської України (кінець 1960-х – початок 1990-х рр.): історико-культурний контекст // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Вінниця, 2026. Вип. 56. С. 120-129. DOI: https://doi.org/10.31652/2411-2143-2026-56-120-129
3. Мозаїки Вінниці : іст.-мист. нарис. Вінниця, 2022. С. 27
4. Мозаїчні зупинки України //Фейсбук. URL:https://www.facebook.com/groups/395390023045069?locale=uk_UA

Єгор Пархоменко

СИМВОЛІКА НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ВІННИЧЧИНИ ТА ЛУГАНЩИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ЛОКАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Анотація. *У статті досліджено символіку населених пунктів Вінниччини та Луганщини як джерело локальної історії та здійснено порівняльний аналіз її природних, історичних, і господарських мотивів. Виявлено відмінності та особливості подільської та східноукраїнської геральдичних традицій, а також проаналізовано імперські й радянські нашарування у символіці Луганщини та її сучасне переосмислення в умовах деколонізації. Обґрунтовано потенціал місцевої символіки для вивчення історії населених пунктів і формування краєзнавчої компетентності школярів.*

Ключові слова: *локальна історія, історична пам'ять, символіка, герб, прапор, геральдика, Вінниччина, Луганщина, краєзнавство, деколонізація.*

Yehor Parkhomenko

THE SYMBOLISM OF SETTLEMENTS IN VINNYTSIA AND LUHANSK REGIONS AS A SOURCE FOR THE STUDY OF LOCAL HISTORY: A COMPARATIVE PERSPECTIVE

Abstract. *The article examines the symbolism of settlements in the Vinnytsia and Luhansk regions as a source for studying local history and provides a*

comparative analysis of its natural, historical, and economic motifs. The study identifies the distinctive features and differences between the Podillia and Eastern Ukrainian heraldic traditions, as well as analyzes imperial and Soviet layers in the symbolism of the Luhansk region and their contemporary reinterpretation in the context of decolonization. The article substantiates the potential of local symbolism for studying the history of settlements and developing students' local history competencies.

Keywords**:** *local history, historical memory, symbolism, coat of arms, flag, heraldry, Vinnytsia region, Luhansk region, local studies, decolonization.*

Символіка населених пунктів є немаловажним джерелом локальної історії, оскільки в ній відображається власне уявлення громад про минуле, територію, природу, господарство та культурні традиції. Водночас герб чи прапор не слід вважати точним відображенням історії, адже їх автори здійснюють достатньо суб'єктивний вибір між різними подіями та образами. Тому геральдика дає змогу досліджувати не лише минуле, а й способи його репрезентації та зміни історичної пам'яті як такої. Порівняння символіки Вінницької та Луганської областей особливо показове, оскільки ці регіони мають різний історико-культурний досвід: Вінниччина як частина Східного Поділля формувалася під впливом руської, литовської, польської та сучасної української традицій, тоді як Луганщина, що лежить на землях Східної Слобідщини та Донщини, відбила у собі елементи козацького освоєння, імперської колонізації та масштабної індустріалізації [6; 10].

Важливе значення для дослідження символіки Вінниччини мають праці Ю. Савчука, присвячені міській геральдиці Поділля та земельній символіці регіону. Символіка Луганщини представлена, зокрема, у працях А. Гедьо та Є. Максименко [2; 6]. Джерельну базу становлять герби й прапори населених пунктів, нормативні документи про їх затвердження, геральдичні описи, історичні та краєзнавчі праці, а також сучасні публічні дискусії. Оскільки офіційна символіка може поєднувати історично достовірні елементи з пізнішими конструкціями, її необхідно аналізувати критично. Геральдична традиція Вінниччини тісно пов'язана з історією Поділля та характеризується поєднанням історичних, територіальних, природних і господарських мотивів. У символіці населених пунктів відображено давню історію міст, фортифікації, річки, сільське господарство, ремесла й локальні традиції [2; 8; 9]. Втім відмінним є герб Вінниці, композиція якого пов'язана з історією міста та давньою територіальною символікою [1]. Символіка Жмеринки відображає транспортно-економічний розвиток, насамперед роль залізниці у перетворенні поселення на важливий транспортний центр у XIX–XX ст. [3]. Аналогічно герб Козятина дає змогу простежити значення залізничної інфраструктури для модернізації Поділля, урбанізації та промислового розвитку [4]. У символіці Могилева-Подільського, Тульчина та інших міст представлені географічне положення, водні ресурси, адміністративна історія, військові події та культурні традиції [7]. Однією з характерних рис розглянутих зразків подільської геральдики є їхня виразна територіальна прив'язаність: річки, ліси, сільськогосподарські культури та інші природні об'єкти виступають маркерами

локальної ідентичності й можуть використовуватися як джерела історичної географії [8].

Символіка Луганщини значною мірою сформувалася під впливом двох історичних пластів: козацького освоєння степу та індустріального розвитку XIX–XX ст. Помітне місце у символіці населених пунктів регіону посідають мотиви, пов'язані з вугіллям, шахтами, металургією та промисловим виробництвом, що відображають значення індустріалізації для економічного й соціального розвитку краю [2; 6]. Водночас зведення історії Луганщини до промислового періоду звужує її історичну перспективу, залишаючи поза увагою козацькі поселення, зимівники, торговельні шляхи, взаємодію різних етнічних груп і тривале формування локальних спільнот. Це особливо помітно на прикладі Сіверськодонецька, образ якого переважно пов'язується з індустріальним містом XX ст., хоча територія має давніший контекст козацького освоєння степу та функціонування шляхів і поселень [10].

Сучасні дискусії спрямовані на розширення образу Луганщини за межі промислової спадщини. До потенційних символів міст належать степи, крейдяні пагорби, річки Айдар і Сіверський Донець, характерна рослинність і тваринний світ, зокрема бабак, кінь, ковила, лисиця та журавель [11]. Водночас потребує переосмислення символіка, сформована під впливом імперської та радянської історичної політики. Показовим є герб Луганська з літерою «Е», пов'язаною з імперською традицією та Катериною II. У сучасному політичному контексті цей елемент використовується для конструювання російського імперського наративу про Луганщину [10]. Подібну проблему становлять радянські мотиви, пов'язані з промисловістю та працею. Їх доцільно не вилучати механічно, а розмежовувати історичну цінність символу та ідеологічний контекст його виникнення.

Процес переосмислення символіки Луганщини особливо актуалізувався після російської агресії та окупації частини регіону. Символи стали не лише елементами геральдики, а й засобом боротьби за історичну пам'ять та право громад самостійно визначати образ власного краю. Герб Луганської області поєднує природні, господарські й територіальні мотиви: золоті колоски, синьо-жовті стрічки, дубовий вінок, сонце, молоти, полум'я, коня та бабака. У вересні 2023 р. Луганська обласна державна адміністрація провела онлайн-опитування щодо майбутньої символіки регіону. Учасники пов'язували Луганщину зі степом, родиною, лісами, сонцем, бабаками, териконами та іншими локальними образами. До обговорення залучалися історики, дизайнери, журналісти, освітяни, митці та представники громад, зокрема голова Українського геральдичного товариства Андрій Гречило [11]. Дискусія охоплює два основні підходи: оновлення наявної символіки зі збереженням локальних образів або створення принципово нових герба й прапора. Перспективним видається принцип історичної тяглості, за якого зберігаються символи, пов'язані з територією, натомість імперські та радянські політичні нашарування переосмислюються або вилучаються [10]. Особливого значення це набуває для внутрішньо переміщених осіб та представників луганських громад, для яких символіка може підтримувати територіальну ідентичність і зв'язок із рідним краєм.

Порівняння регіонів засвідчує спільне використання природних і господарських образів, однак їхній зміст різниться. Для Вінниччини характерні сільськогосподарські, транспортні, природні та історико-територіальні мотиви, тоді як Луганщина значно сильніше представлена індустріальною символікою. Подільська геральдика переважно спирається на тривалу міську та територіальну традицію [8; 9], тоді як луганська частіше відображає формування нових міст і промислову модернізацію XIX–XX ст. [2; 6]. Водночас Луганщина має гострішу проблему конкуренції історичних наративів, оскільки частина символів сформувалася під впливом імперської та радянської політики й нині може використовуватися російською пропагандою [10]. Тому оновлення її символіки має не лише геральдичний, а й історико-політичний характер.

Муніципальна символіка має значний освітній потенціал і може використовуватися для формування краєзнавчої компетентності школярів. Аналіз герба дозволяє встановлювати зв'язки між його елементами та історією поселення: річкою, господарством, промисловістю, козацьким освоєнням чи культурними традиціями. Такий підхід перетворює символ на інструмент дослідження історичних подій, території, людей і процесів, а порівняння символіки Вінниччини та Луганщини дає змогу виявляти спільні й відмінні моделі розвитку регіонів. Водночас учні мають усвідомлювати, що герб не є нейтральною ілюстрацією минулого, а відображає певне бачення історії, сформоване в конкретних суспільно-політичних умовах. Тому робота з геральдикою сприяє не лише засвоєнню краєзнавчих знань, а й розвитку критичного мислення. Особливо актуально це для Луганщини, де переосмислення символів пов'язане з деколонізацією історичної пам'яті та відновленням багатошарової історії регіону.

Отже, символіка населених пунктів Вінниччини та Луганщини є джерелом відомостей про територію, природу, господарство, політичну історію, культурну спадщину та історичну пам'ять громад. Вінницька геральдика переважно репрезентує тривалу історико-географічну спадкоємність Поділля, тоді як луганська значною мірою відображає індустріальний розвиток, але водночас перебуває у процесі повернення до давніших природних, козацьких і локальних історичних пластів. Сучасне переосмислення символіки Луганщини демонструє, що герби й прапори є не лише знаками територіальної ідентичності, а й складовою боротьби за власне бачення минулого. Їх використання в освіті дає змогу поєднати історичну науку, локальне краєзнавство та формування критичного ставлення до історичної пам'яті.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вінниця - сучасний герб. URL: https://www.heraldry.com.ua/index.php3?lang=U&context=info&id=119#verh

2. Гедьо А., Максименко Є. Символіка сучасних міських гербів Донбасу та особливості практики їх створення. Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. 2013. Вип. 21. С. 12–28. URL: https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/f7db2324-7821-451e-a687-7744d167a66c/content

3. Жмеринка - сучасний герб. URL: https://www.heraldry.com.ua/index.php3?lang=U&context=info&id=2836#verh
4. Козятин – сучасний герб. URL: https://www.heraldry.com.ua/index.php3?lang=U&id=9969
5. Крилаті коні, паротяги, іноземні вояки: що зображено на прапорах міст Вінницької області та яке у цього значення? 20 хвилин Вінниця. 26.03.2025. URL: https://vn.20minut.ua/Podii/krilati-koni-parotyagi-inozemni-voyaki-scho-zobrazheno-na-praporah-mis-11957478.html
6. Максименко Є. Сучасна міська геральдика Луганщини. Схід. 2013. № 6 (126). С. 225–228. URL: https://skhid.kubg.edu.ua/article/view/21030/18556
7. Могилів-Подільський – сучасний герб. URL: https://www.heraldry.com.ua/index.php3?lang=U&context=info&id=158#verh
8. Савчук Ю. К. Земельна символіка Поділля як джерело історичної географії краю. Історико-географічні дослідження в Україні. 1994. Число 3. С. 197–204. URL: https://nasplib.isofts.kiev.ua/handle/123456789/208750
9. Савчук Ю. К. Міська геральдика Поділля. Вінниця : Континент-ПРИМ, 1995. 143 с.
10. Символи під прицілом: як російська літера «Е» на гербі Луганська стала зброєю пропаганди. Трибун. 02.09.2025. URL: https://tribun.com.ua/uk/122337-simvoli-pid-pritsilom-jak-rosijska-litera-e-na-gerbi-luganska-stala-zbroeju-propagandi
11. Символіка Луганщини: якою вона буде після деокупації території? Трибун. 29.09.2023. URL: https://tribun.com.ua/uk/105248-simvolika-luganschini-jakoju-vona-bude-pislja-deokupatsii-teritorii

Анастасія Ціпковська

ЕТАПИ РОЗВИТКУ МІЖЕТНІЧНИХ ВІДНОСИН НА ПОДІЛЛІ

Анотація. *У статті розглянуто розвиток міжетнічних відносин на Поділлі від ранньомодерного часу до сьогодення. Проаналізовано співіснування етнічних спільнот у Подільській губернії, досвід Української революції 1917–1921 рр., вплив радянської національної політики та Голокосту на етнічну карту краю, а також сучасне законодавче й ідентифікаційне тло міжетнічних взаємин.*

Ключові слова: *міжетнічні відносини, національні меншини, Поділля, Вінниччина, Українська революція, Голокост, національна ідентичність.*

Anastasia Tsipkovska

STAGES IN THE DEVELOPMENT OF INTERETHNIC RELATIONS IN PODILLIA

Abstract. *The article examines the development of interethnic relations in Podillia from the early modern period to the present day. It analyses the coexistence of ethnic communities in the Podillia Governorate, the experience of the Ukrainian Revolution of 1917–1921, the impact of Soviet nationalities policy and the Holocaust on the region's ethnic map, and the current legal and identity context of interethnic relations.*

Keywords: *interethnic relations, national minorities, Podillia, Vinnytsia region, Ukrainian Revolution, Holocaust, national identity.*